

УДК 504(330.3+338.439)

ПОТЕНЦІАЛ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Купінець Л.Є.

Обґрунтовано напрямки екологізації у відповідності до завдань Стратегії розвитку аграрного сектору економіки. Проведено порівняльні оцінки стану агропродовольчого сектору країн Східного партнерства з точки зору визначення потенціалу екологізації. Надано оцінку стану процесів секторальної екологізації. Визначено перспективи формування нової моделі секторального розвитку.

Україна володіє величезним сільськогосподарським потенціалом з широкими перспективами для розвитку агропродовольчого комплексу, представляючи в той же час унікальну екологічну систему світового значення. Тому створення організаційно-економічних умов ефективного функціонування цього сектору шляхом забезпечення єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства є головною метою довгострокової стратегії його розвитку ГП. Узагальнення стратегічних цілей розвитку агропродовольчого сектору виявило наступні основні напрямки сталості, а саме:

- гарантування продовольчої безпеки держави за допомогою підтримки необхідного стійкого балансу між самозабезпеченням і самодостатністю; розширення участі України у світовому ринку сільськогосподарської продукції, забезпечення якості та безпеки продуктів харчування;

- підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;

- сприяння розвитку сільських населених пунктів, виробничої та соціальної інфраструктури, ліквідація бідності за допомогою розвитку різних форм господарювання, забезпечення зайнятості і отримання доходів в сільських районах;

- збереження та захист наявного природно-ресурсного потенціалу.

Тенденції, що склалися, глобальні та національні ініціативи останніх років вимагають зосередження уваги на збереженні елементів природного капіталу, послаблені екологічних проблем та переходу на інноваційну модель економічного розвитку. Певні кроки в цьому напрямку вже здійснено.

Вагомий внесок у розвиток означених напрямків досліджень внесено чисельними представниками наукових шкіл природокористування Києва, Одеси, Миколаєва, Донецька, Дніпропетровська, Запоріжжя, Львова, Житомира, Полтави тощо.

Але накопичений досвід, певні протиріччя, гальмування процесу секторальної екологізації, можливі загрози, потребують узагальнення ситуа-

ції та визначення подальших кроків на шляху поширення процесів екологізації, усвідомлення місця агропродовольчого сектору економіки в національному екологічному регулюванні. Тому метою статті є визначення стану секторальної екологізації в контексті сучасних уявлень про сутність сталості розвитку агропродовольчого комплексу та визначення потенціалу екологоорієнтованих перетворень. У відповідності до мети основними задачами дослідження мають стати:

- визначення основних характеристик та місця національного агропродовольчого сектору в економіці країни та вектору подальшого розвитку означеного сектору в координатах сталості;

- проведення порівняльних зіставлень та оцінок агропродовольчого сектору України з аналогічними секторами країн Східного партнерства, що приєднались до екологічних ініціатив та виявили здатність до впровадження комплексу дій регіонального та національного рівня, націлених на державний і приватний сектори;

- оцінка стану процесів секторальної екологізації, перспектив поширення та можливих загроз;

- обґрунтування напрямків екологізації у відповідності до завдань Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року;

- окреслення, з точки зору економічного та політичного стану країни, подальших реальних кроків на шляху екологоорієнтованого секторального розвитку.

Отже, агропродовольчий сектор входить до числа провідних секторів національної економіки, що визначають спеціалізацію країни. Сільськогосподарські землі складають майже 43 млн. га, з яких більше ніж 33 млн. га займає рілля. Цей сектор економіки забезпечує зайнятість 23% населення, майже третину ВВП та 19% доходів від експорту. Виробництво розподіляється приблизно рівномірно між приватними фермерами (52,7%), а також корпоративними та державними господарствами (47,3%). Приблизно 25% дрібних господарств і сільських домогосподарств займається комерційним виробництвом (обіг перевищує 1,0 тис. доларів США), 40% господарств виробляють продукцію на продаж і для внутрішнього споживання і 35% - тільки для внутрішнього споживання. Основну частку експортної продукції випускає корпоративний сектор. Бюджетні асигнування для субсидування сільськогосподарських підприємств становлять приблизно 1 млрд. доларів США ГДІ. З огляду на значущість агропродовольчого сектору та у відповідності до Глобального зеленого курсу до якого приєдналася Україна, він не випадково обраний в числі інших галузей, як полігон для запровадження екологоорієнтованих інвестицій та інновацій. Тобто з точки зору потенційної економічної віддачі, екологічної сталості та забезпечення зайнятості у разі запровадження екологічних ініціатив агропродовольчий сектор стане одним з провідних секторів національної економіки. Оскільки головним для будь-якого суб'єкту господарювання є отримання прибутку, то й інтереси бізнесу в сфері екологізації виробництва будуть зосереджені виключно на прибуткових сферах діяльності. І такі сфери вже визначено. В той же час після реструктуризації та приватизації

агропродовольчий сектор зазнав значних структурних та організаційних змін, що відповідно зумовило суттєве ускладнення, гальмування, заперечення і навіть відмову, найчастіше з об'єктивних причин, від реалізації процесів екологізації. З огляду на сучасний стан економіки країни, політичні ускладнення, зниження життєвого рівня населення орієнтація на економіку завтрашнього дня представляється багатьом суб'єктам господарювання завданням далекого майбутнього та зумовлює небажання робити певні кроки в цьому напрямку. Тому на сьогодні можна окреслити наступні суперечливі тенденції, що проявляють себе одночасно, а саме:

- стрімкий розвиток екологічно орієнтованого бізнесу, який пов'язується в Україні в основному з альтернативною енергетикою, органічним сільським господарством і формуванням ринку екологічно чистої продукції;

- відповідний розвиток наукових досліджень в означених напрямках екологізації, створення підприємств по виробництву біологічних видів палива, центрів органічного виробництва («Полтава-органік», м.Полтава; «Полісся Органік», м.Житомир»; «Південь Органік», м.Миколаїв; «Таврія Органік», м.Мелітопіль; Центр природного землеробства ім. М.Д. Руденка, м.Дніпропетровськ та ін.) та активізація громадського руху, який сприяє масштабній популяризації екологічних знань;

- негативні структурні трансформації, пов'язані із монокультурною спеціалізацією підприємств, руйнуванням галузі тваринництва скороченням високопродуктивних кормових угідь, відсутністю, або неприйняттям підприємствами агропродовольчого сектору новітніх технологій, поляризацією підприємств за розміром, руйнуванням сільського способу життя, безробіттям та бідністю;

- практично повна відсутність впровадження екологоорієнтованих інновацій в сектори заготівлі, переробки сільськогосподарської сировини, транспортування та зберігання продовольства.

Між тим, Україна, як повноправний член країн Східного партнерства, що приєдналися до Програми «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства» повинна перейти на модель розвитку та ведення бізнесу відповідно до підходів Європейського Союзу. Політика Євросоюзу по відношенню до пострадянських держав Європи, які не розглядаються як інституційна спільність, передбачає зближення ЄС із шістьма країнами: Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною. Це означає, що нова модель розвитку країн передбачає розмежування економічного зростання та деградації навколишнього середовища і виснаження ресурсів. Поряд з цим Єврокомісія співпрацює з країнами-учасницями програми «Східне партнерство» у сфері розвитку агропромислового комплексу, а саме веде діалог з країнами-партнерами для просування довготривалих стратегій сільськогосподарського та сільського розвитку у тісній співпраці з усіма зацікавленими сторонами. Крім того, Єврокомісія заявила про готовність до тісної співпраці з приморськими країнами «Східного партнерства» для забезпечення стабільного використання рибних ресурсів. Тобто з огляду на проблему екологізації агропродоволь-

чого сектору, рівень європейської інтеграції характеризують інституційне забезпечення, зв'язки з ЄС в межах секторального розвитку, наближення до стандартів та практик ЄС в екології, що розглядається нарівні із сферою економіки, державного адміністрування, ефективного управління, розвитку неурядового сектору та між кордонної співпраці.

Проведені аналітичні зіставлення показників розвитку агропродовольчого сектору дозволили визначити профіль кожної з країн (табл.1).

Таблиця 1

Узагальнена характеристика стану агропродовольчого сектору економіки країн Східного партнерства у 2012 р.

Показники	Грузія	Вірменія	Азербайджан	Україна	Білоруссія	Молдова
Населення (млн.чол.)	4,5	3,1	9,0	45,8	9,5	4,2*
у т.ч. сільське населення, (%)	46,8	36,3	47,1	31,9	24,2	54,0
Зайнято у сільському господарстві, (%)	52,0	38,6	40,0	23,1	10,0	27,0
Доля в ВВП сільського господарства та харчової промисловості (%):	9,3	19,1	7,0	30,4	8,5	52,0
Загальна площа земель (млн. га)	7,0	3,0	8,7	60,4	20,8	3,4
Площа сільськогосподарських земель:						
млн. га	3,0	1,7	4,8	42,8	8,6	2,5
%	46,8	57,3	55,2	70,9	41,3	73,5
Рілля, (%)	35,5	34,8	36,0	53,8	67,0	72,0
Луки /пасовища, (%)	45,5	56,9	56,0	13,2	31,5	14,4
Багатолітні насадження (плодові сади та виноградники), (%)	6,6	6,3	4,7	2,2	1,3	12,2

Джерело: складено за даними [2] та Інтернет-джерел

Примітка: *з врахуванням Придністров'я

Наведена дані щодо позиції України серед країн Східного партнерства свідчать про лідерство країни за абсолютними географічними показниками та екологічним потенціалом, що визначається як сукупність ресурсів та властивостей екосистем, які забезпечують її максимально можливі функціональні параметри і корисні функції (захисні, продуктивні, рекреаційні, ресурсні, естетичні), котрі можуть бути використані людиною [5]. Між тим, за даними досліджень Україна втрачає позицію лідера європейської інтеграції серед країн східного партнерства, перш за все, за розвитком інституційного середовища, адаптацією законодавства, наближенням

до стандартів ЄС, станом бізнес-клімату тощо. Це не може не впливати на об'єктивні процеси екологізації економіки.

Проте потенціал екологізації - дефініція, яка визначає спроможність суб'єктів господарювання будь-якої галузі до реалізації екологічних інновацій з метою економії ресурсів, збереження довкілля, скорочення ресурсів, що не відновлюються, ліквідації бідності. Реалізація потенціалу екологізації означає перехід до нової моделі економічного зростання, що реалізує еволюційний процес розвитку без руйнування середовища. Початок означених процесів визначається загальними та специфічними для кожної країни тенденціями, які сприяють, або гальмують та ускладнюють впровадження державних ініціатив та відповідних заходів.

Почнемо безпосередньо з парадигми сталості, розуміння якої набуває певних змін, формує нове державне ставлення до розвитку економіки та визначає цей вектор в новому полі економіко-екологічних та організаційних трансформацій, які перетворюють агропродовольчий сектор в сталий перспективний комплекс економіки. Таким чином, сталий розвиток виступає фундаментальним принципом, який повинен підтримувати агропродовольчу політику в теперішній час і в майбутньому в напрямку створення соціо-еколого-економічних територіальних систем, які протидіють антропогенному перевантаженню та зберігають природний потенціал для сільського господарства, промисловості, ремесел та промислів, туризму, рекреації та інших сфер господарської діяльності. В цьому сенсі сталий розвиток в розумінні науковців характеризується наступними незалежними складовими - економічною ефективністю, екологічною безпекою та соціальною справедливістю. Але існує інша точка зору, що спростовує тезу про незалежність означених складових. Адже для багатьох країн, що розвиваються економічне зростання має пріоритет перед вирішенням екологічних проблем. Тому концепцію «трьох стовпів» об'єктивно замінить концепція «потрійної спіралі», яка обґрунтовує взаємне посилення (синергію) всіх аспектів розвитку. Такий висновок підказує господарська практика та бізнес. На думку директора Програми ООН по оточуючому середовищу підприємця можна підштовхнути до дій в напрямку екологізації будь-яким державним регуляторним заходом, але в глобальному вимірі такий прийом не є дійовим, оскільки чимало різних факторів визначають можливість, або неможливість міжнародних договірних відносин. Між тим бізнес активізує свою діяльність лише у разі перспективи отримання прибутку та економічної доцільності тих чи інших екологоорієнтованих рішень. Саме такі ініціативи знизу активізують регуляторну діяльність зверху, яка формує правове поле розвитку будь-яких екологічних ініціатив. Яскравий приклад - вибуховий ріст альтернативної енергетики та виробництва екологічно чистих продуктів харчування. Але ж такі практики потрібно підтримувати збоку держави. Проте відсутність такої підтримки зведе нанівець екологоорієнтовані зусилля бізнесу. В глобальному масштабі буде спостерігатися аналогічна ситуація. Адже не всі країни світу готові до масштабної секторальної екологізації, вже визначені країни-лідери та країни-аутсайтери. Якщо останніх не підтримувати, то глобальні еколо-

гічні перетворення будуть не більше ніж мрія. Неможливо отримати ситуацію, коли водночас сильні країни роблять кроки до збереження довкілля, а економічно слабкі такої задачі навіть не ставлять, а якщо і ставлять, то не вирішують. Тому саме пошук компромісів в національних та міжнародній економіко-екологічній політиці буде сприяти приєднанню країн до єдиної в своїх орієнтирах розвитку світової спільноти, та визначить напрямки екологічного регулювання.

З огляду на розуміння загальної тенденції розвитку, визначимо специфічні риси агропродовольчого сектору України у порівнянні з країнами Східного партнерства стосовно спроможності приєднання до європейських кроків в напрямку секторальної екологізації. Треба відмітити, що певні розбіжності між країнами існують, пов'язані вони з національними особливостями ринкових трансформацій агропродовольчого сектору, традиціями і способами господарювання, природними характеристиками, бізнес-кліматом та прозорістю бізнес-середовища. Між тим загальні проблеми секторального розвитку об'єднують країни в пошуку шляхів переходу на екологічно орієнтований шлях розвитку. Саме такі специфічні риси наведені в таблиці 2. Означені риси характеризують економічний стан більшості підприємств агропродовольчого сектору, який не сприяє процесу екологізації та приєднанню до ініціатив ЄС.

Таблиця 2

Оцінка спроможності агропродовольчого сектору до впровадження екологоорієнтованих проектів та екологічних інновацій

Сучасні специфічні риси агропродовольчого сектору України та країн Східного партнерства	Фактори протидії процесам екологізації
1.Результати ринкових секторальних трансформаційних зрушень та конкурентоспроможність	
Парцеляція земель, поляризація господарств за розміром, недостатність середніх за розміром сільськогосподарських товаровиробників, слабкий рівень кооперації та інтеграції господарств, відсутність мотивації товаровиробників до укрупнення дрібних господарств; незавершеність земельної реформи.	Низька платоспроможність, що заважає впроваджувати новітні технології; недостатня інвестиційна привабливість державних та приватних підприємств, переважна частина з яких невеликі за розміром. Домінування дрібних господарств призводить до неефективності і ненадійності постачань сільськогосподарської продукції.
2.Особливості товарного виробництва сільськогосподарської продукції	
Залежність від кліматичних факторів; надмірна розораність і деградація земель, слабе впровадження ґрунтозахисних систем землеробства, посилення водної та вітрової	Відсутність стимулювання користувача (власника) землі до раціонального аграрного природокористування; недостатність сприяння розвитку органічного землеробства, на-

Сучасні специфічні риси агропродовольчого сектору України та країн Східного партнерства	Фактори протидії процесам екологізації
ерозії, хімічне забруднення ґрунтів, водних об'єктів та підземних вод, скорочення обсягів проведення основних агрохімічних робіт з підвищення родючості ґрунтів, внесених органічних і мінеральних добрив, спрощення сівозмін, практика високо прибуткових монокультурних посівів, руйнування пасовищного травостою, зниження стійкості лугових екосистем, скорочення просторового і видового біологічного різноманіття, відсутність мотивації у с-г товаровиробників до дотримання агроекологічних вимог, недостатній рівень екологічної освіти.	самперед в особистих селянських і середніх господарствах; гальмування впровадження системи моніторингу та контролю якості земель сільськогосподарського призначення та обов'язкової агрохімічної паспортизації; повільне створення умов для збереження, відтворення і підвищення родючості ґрунтів; відсутність регламентації розміщення у сівозмінах екологічно деструктивних культур відповідно до науково обґрунтованих норм; слабка відновлення зрошувальних та меліоративних систем.
3. Техніка, технології та інфраструктура	
Високий рівень зношеності основних фондів, низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, застосування техніки, що не відповідає екологічним нормативам, висока питома вага застарілих технологій, порушення технологічних режимів, відсутність необхідної виробничої інфраструктури, недосконала система логістики; низька частка регіонально-промислових комплексів із замкнутою структурою динамічних потоків сировини та відходів.	Недостатність ефективних засобів очищення промислових, комунальних та тваринницьких стічних вод і промислових та транспортних викидів у атмосферу; маловідходних, енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; засобів утилізації відходів тощо. В той же час є приклади реалізації окремих екологоорієнтованих інвестиційних проєктів.
4. Якість та безпека сировини та продовольства	
Недостатній розвиток або відсутність системи безперервного забезпечення якості та безпеки сировини і продуктів харчування, санітарних та фіто санітарних заходів; необхідність модернізації підприємств під європейські стандарти якості й безпеки продукції; відсутність координації та обміну інформацією між усіма органами, що беруть участь у процесах забезпечення безпеки	Нестабільна конкурентоспроможність продукції внаслідок незавершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпеки харчових продуктів (відсутність горизонтальних та вертикальних регламентів; інтегрованого підходу до всього харчового ланцюга «від ферми до столу», недостатня простежуваність по всьому ланцюжку виробництва харчової

Сучасні специфічні риси агропродовольчого сектору України та країн Східного партнерства	Фактори протидії процесам екологізації
продуктів харчування; обмежена ємність внутрішнього ринку продовольства.	продукції, відсутність національних систем контролю та інспекції безпеки продовольства тощо.
5. Розвиток сільських територій	
Ослаблення економічного підґрунтя розвитку сільських громад.	Падіння зацікавленості товаровиробників у екологоорієнтованому веденні бізнесу, перевага проблеми виживання над проблемами раціонального природокористування.

Джерело: складено автором [1]

Як свідчить наведена таблиця, реалізацію потенціалу екологізації потрібно розглядати як слідство цілеспрямованої економіко-правової, техніко-екологічної організаційної та освітньої діяльності. Але це не просте копіювання норм ЄС, а процес, що враховує особливості і специфіку стану та національного регулювання даної сфери. Він трудомісткий, а тому вимагає виваженості, послідовності та етапності проведення.

Доцільно водночас оцінити і стан секторальної екологізації. Оцінити його можна за допомогою кількісно-якісних оцінок. Перші потребують розробки відповідного методичного інструментарію, який враховує специфіку сектору та надає можливість оцінити процес за допомогою прямих та відносних показників, тобто мова йде про кількісний вимір. Якісна оцінка стану секторальної екологізації - це критерій певної сформованості процесу екологізації, що дозволяє визначити дві групи оцінок: соціо-еколого-економічні результати та відповідні переваги. Тобто результат - це кінцевий підсумок або слідство завершення дії чи процесу, а переваги - це якісні виміри альтернативного процесу екологізації, що отримані внаслідок відмови від традиційних схем господарювання (табл.3).

Таблиця 3

Якісна оцінка стану екологізації агропродовольчого сектору економіки

Ознаки стану секторальної екологізації	Результати	Переваги
Визнання по всій вертикалі управління та в просторовому контексті екологоорієнтованої моделі розвитку агропродовольчого сектору.	Приєднання до європейської стратегії екологізації секторального розвитку, перегляд правового базису, імплементація Конвенцій РІО+20 до секторальної політики активізація освітньої діяльності та підвищення	Започаткування процесу екологізації агропродовольчого сектору, не зважаючи на фрагментарний характер реалізації моделі його екологоорієнтованого розвитку, формування нового інформаційного середовища.

Ознаки стану секторальної екологізації	Результати	Переваги
	інформованості щодо процесів екологізації економіки.	
Почали визначатися пріоритети екологізації та напрямки інтеграції в стратегію секторального розвитку.	Визначено поняття сталого виробництва та споживання з метою побудови стратегії сталого секторального розвитку.	Створення основи екологічного та фінансового планування на секторальному рівні.
Формування методичного забезпечення оцінки рівня секторальних дисбалансів та секторальної екологізації.	Створення аналітичного інструментарію для визначення екологічних оцінок. Організація системи моніторингу як основи інформаційного базису для оцінки процесів екологізації та надання відповідних функцій існуючим інститутам, що мають достатню компетенцію.	Виникнення можливості побудови моделей майбутнього соціо-економіко-екологічного стану агропродовольчого сектору економіки.
Розробка та підтримка впровадження екологічних інновацій, розвиток екологічної інфраструктури, удосконалення інвестиційної політики.	Структурні перетворення та розвиток виробництв за напрямками секторальної екологізації з більш високою добавленою вартістю.	Приєднання до країн, що розділяють ідеологію секторального екологоорієнтованого розвитку. Поширення інформації щодо передового досвіду, залучення фахівців до популяризації конкретних проектів, інформаційна співпраця з цільовими групами.
Формування механізмів та інструментів секторальної екологізації.	Удосконалення регулювання процесів секторальної екологізації.	З'являється вибір між адміністративними та ринковими механізмами екологізації економіки.
Об'єктивне формування необхідності розробки Концепції, Стратегії та відповідного плану дій щодо екологізації агропродовольчого сектору.	Об'єднання зацікавлених сторін у вирішенні питань секторальної екологізації, залучення бізнесу для розв'язання нагальних	Активізація розвитку державно-приватного партнерства (ДПП): визначення сфер та секторів партнерських відносин; технології

Ознаки стану секторальної екологізації	Результати	Переваги
вольчого сектору економіки.	питань екологоорієнтованого секторального розвитку.	партнерських відносин; стимулів та факторів підтримки розвитку ДПП.

Джерело: розроблено автором

Матеріали таблиці свідчать про певне започаткування процесу екологізації агропродовольчого комплексу як в Україні, так і в країнах Східного партнерства. Так, налагоджується трансграничне співробітництво, започатковуються окремі пілотні проекти, поширюється краща міжнародна практика впровадження більш чистих технологій, створюються програми моніторингу за станом оточуючого середовища, удосконалюється інституційні структури, визначаються механізми участі громадськості, формується кадровий потенціал, бізнес-середовище та активізується освітній процес.

Але процес екологізації головного сектору економіки України не вичерпується означеними напрямками. Перспективу визначає Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року ГП.

Загальне бачення стратегічних пріоритетів у зв'язку з потенційними напрямками секторальної екологізації набуває наступних рис (табл. 4).

Таблиця 4

Потенціал екологізації агропродовольчого сектору в контексті стратегічних цілей секторального розвитку

Стратегічні цілі розвитку агропродовольчого сектору економіки	Напрямки та заходи екологізації
Збільшення обсягів виробництва вітчизняної с-г продукції з урахуванням вимог до забезпечення продовольчої безпеки держави та можливості реалізації її експортного потенціалу	Відновлення агроєкосистем Вилучення деградованих земель на консервацію; відновлення лісових масивів, що виконують захисні функції агроєкобіоценозів, луків і пасовищ, що виконують середо захисну функцію; посилення контролю над процесами родючості земель, балансу поживних речовин та станом ерозійних процесів; впровадження заходів щодо збереження біологічного різноманіття; оптимізація навантажень на елементи природного середовища.
Регулювання земельних відносин	Стан земель Упорядкування територіальної структури землекористування; ранжування земель в залежності від їх екологічного стану; приведення у відповідність структури посівних площ та сівозмін зональному стану ґрунтів; забезпечення комплексного агроєкологічного

Стратегічні цілі розвитку агропродовольчого сектору економіки	Напрямки та заходи екологізації
	моніторингу агроєкосистем; запровадження агроєкологічного моделювання агроєкосистем; оптимізація площ під чорними парами. Стратегічне управління землекористуванням Захист прав власності користувачів (власників) землі; включення земель с-г призначення до ринкового обігу; контроль зміни цільового призначення земельних ділянок; удосконалення орендних відносин, зокрема формування орендної плати в залежності від екологічного стану земель; підвищення рівня екологізації с-г землекористування.
Забезпечення якості та безпечності харчових продуктів, удосконалення технічного регулювання	Розвиток органічного виробництва Організація територій та оптимізація структури посівних площ в товарних господарствах, паритетне поєднання рослинництва і тваринництва; вибір сівозмін як чинника регулювання балансу гумусу, фізико-хімічного та санітарно-біологічного стану ґрунтів; формування зональних систем нормативів використання органічних і мінеральних добрив у рекомендованих сівозмінах; поширення накопиченого досвіду застосування ґрунтозахисних способів обробки ґрунтів, запобігання ерозії і надмірного ущільнення; застосування сукупності прийомів захисту рослин від шкідників і хвороб, що включають переважно агротехнічні та біологічні методи, формування критеріїв якості та екологічної чистоти до виробленої с-г продукції. Створення системи виробництва екологічно чистого продовольства та ринку екологічно чистої продукції (ЕЧП). Інституціональне забезпечення безперервної системи виробництва екологічно ЕЧП в процесі проходження сировини до стадії готової продукції; визначення організаційних, ресурсних, технічних та технологічних основ виробництва ЕЧП; розроблення стандартів та класифікатору екологічної чистоти на с-г сировину і харчову продукцію з нього; введення обов'язкової екологічної сертифікації продукції сировинних і переробних галузей, розроблення механізмів мотивації, стимулювання і санкціонування товаровиробників ЕЧП; обмін досвідом, технологіями,

Стратегічні цілі розвитку агропродовольчого сектору економіки	Напрямки та заходи екологізації
	інформацією із зарубіжними партнерами. Забезпечення інноваційного розвитку Перехід до інноваційних технологій комплексної переробки сировини, зберігання та транспортування продовольства; впровадження систем управління якістю та безпекою харчової продукції; розробка механізмів стимулювання товаровиробників на виробництво безпечної харчової продукції; впровадження дієвих механізмів контролю торгових підприємств з метою забезпечення захисту споживача від неякісного продовольства.
Запровадження найбільш ефективних засобів виробництва і технологій.	Техніка Виробництво спеціальних вітчизняних технічних засобів, що застосовуються при впровадженні ґрунтозахисних технологій; поступове зниження питомої ваги важкої техніки в парку сільськогосподарських машин, використання якої викликає надмірне ущільнення ґрунтів. Технології Впровадження альтернативних технологій боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами; обов'язкова атестація і повторна реєстрація нових і традиційних агрохімікатів; розробка нових поколінь нетоксичних препаратів, що забезпечують захист тварин і рослин від хвороб; створення і передача товаровиробникам інноваційних наукомістких агроекотехнологій; розроблення рекомендацій для всіх товаровиробників з метою зниження екологічних ризиків.
Удосконалення регуляторної політики в аграрному секторі	Розроблення сценаріїв розвитку аграрних регіонів на основі природно-господарського балансу; планування, прогнозування і контроль розвитку складних агроекосистем, екологічної безпеки регіонів і країни в цілому; впровадження адаптованих механізмів екологічного управління продовольчим комплексом.

Джерело: розроблено автором з використанням [3,4].

Реалізація означених напрямків екологізації повинна створити відповідні стимули до сталого споживання ресурсів та сталого виробництва, суттєво підвищить рівень секторальної екологізації, конкурентоспроможність підприємств агропродовольчого сектору та продукції, яку вони виробляють, полегшить доступ країни до ринку ЄС, забезпечить зайнятість,

створення нових робочих місць та передумов запобіганню бідності, активізує політику екологізації економіки, започатковану в країні. Тобто в такому разі означені заходи стануть необхідними та достатніми.

Потрібно зауважити, що агропродовольчий сектор надзвичайно чутливий до природних (ерозія та змив ґрунту, повені, потепління клімату), техногенних (антропогенні навантаження та потенційно небезпечні об'єкти) та екологічних небезпек (звалища твердих побутових відходів, склади непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин), майже щорічний вплив яких визначає стан агроєкосистем як незадовільний. Така ситуація створює велику загрозу економічній безпеці держави, але ж одночасно актуалізує впровадження екосистемного підходу, формування екомережі, секторальної екологізації.

Впровадження сценарію секторальної екологізації відбудеться за умови врахування особливостей функціонування суб'єктів різних форм власності та господарювання, формування зацікавленого в довгостроковому ефективному господарюванні відповідального користувача (власника) землі; застосування диференційованих підходів до формування державної підтримки товаровиробників, що запроваджують в практику господарювання інвестиційні проекти екологічної спрямованості, застосування соціального партнерства, залучення державних, наукових, бізнесових інституцій, органів влади, інститутів громадського суспільства (об'єднання підприємств, обслуговуючі кооперативи), удосконалення секторальної системи управління та стратегічного планування.

Висновки.

1. Секторальну екологізацію потрібно розглядати к складову національного та міжнародного екологічного регулювання, реалізація якого можлива лише за умови формування в країнах єдиного світогляду та визначення єдиного для всіх вектору подальшого розвитку.

2. Маючи значний екологічний потенціал, Україна потребує більш масштабного використання потенціалу екологізації та створення нової моделі економічного зростання, що реалізує еволюційний процес розвитку без руйнування середовища.

3. Активізація процесу екологізації економіки можлива переважно за умови привабливості для бізнесу або мотивації суб'єктів господарювання.

4. Реалізація потенціалу екологізації є слідством цілеспрямованої економіко-правової, техніко-екологічної організаційної та освітньої діяльності. Це процес трудомісткий, а тому вимагає виваженості, послідовності та етапності проведення.

5. Збереження природно-ресурсного потенціалу потребує визначення системних заходів, які при певних витратах стануть достатніми для забезпечення відновлення природних систем.

6. Реалізація означених заходів можлива за умови визначення відповідних механізмів та інструментів, які враховують особливості та умови господарювання, розподіл користувачів (власників) землі за низкою критеріїв, їх фінансовий стан, міру відповідальності, мотивацію та стимулювання інтересу до екологоорієнтованого господарювання.

Література:

1. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Розпорядження КМ України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Оценка развития сельского хозяйства и сельских территорий в странах Восточного Партнерства. Региональный отчет / Региональное бюро ФАО для Европы и Центральной Азии, 2012. - 57с.- [Электронный ресурс].- Режим доступа:
<http://www.fao.org/docrep/field/009/aq676r/aq676r.pdf>
3. EaP GREEN: Greening economies in the European Union's Eastern Partnership countries. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.oecd.org/env/outreach/eargreen.htm>
4. Купинец Л.Е. Экологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы / Купинец Л.Е. - Одесса: Ин-т проблем рынка и экон.-экол. исслед. НАН Украины, 2010. - 720 с.
5. Основи екології / Я. Б. Олійник, П. Г. Шищенко, О. П. Гавриленко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. - Київ : Знання, 2012. - 558 с.

Abstract

Kupinets L.E.

Potential of the ecologization agri-food sector of the economy ukraine

The ecologization trends are substantiated in accordance with the objectives of the Strategy of development for the agricultural sector. A comparative assessment for the agri-food sectors of the Eastern Partnership are made in terms of identifying the ecologization potential. Ecologization processes in the sectors of economy are evaluated. The prospects of the new sectoral development model are identified.